ФП 2025-4
ISSN 1995-6134

УДК *347.965*
DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.18338350

Н.О. ГОЛЬДБЕРГ,
доцент кафедри кримінального права і процесу факультету права та міжнародних відносин Державного університету "Київський авіаційний інститут", кандидат юридичних наук, доцент, м. Київ, Україна; e-mail: goldbergnata@ukr.net;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1624-1944

НОТАРІАЛЬНА МЕДІАЦІЯ У СУЧАСНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

N.O. HOLDBERH,
Associate Professor, Department of Criminal Law and Procedure, Faculty of Law and International Relations, State University "Kyiv Aviation Institute", PhD in Law, Ass. Professor, Kyiv, Ukraine; e-mail: goldbergnata@ukr.net;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1624-1944

NOTARIAL MEDIATION IN THE CONTEMPORARY LEGAL ORDER: INTERNATIONAL EXPERIENCE

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEYWORDS)

Постановка проблеми. В умовах перевантаженості судів, тривалості судових процедур і зниження довіри до традиційного правосуддя зростає потреба в ефективних альтернативних способах вирішення спорів, серед яких важливе місце посідає медіація. Попри наявність позитивного зарубіжного досвіду, у науковій доктрині та правозастосовній практиці недостатньо дослідженими залишаються питання поєднання нотаріальної діяльності з медіаційними процедурами, межі участі нотаріуса як медіатора та гарантії його неупередженості. **Мета.** з'ясування сутності та місця медіації у сучасній системі альтернативного правосуддя, аналіз національного та зарубіжного досвіду її правового регулювання, визначення особливостей і меж поєднання нотаріальної діяльності з виконанням функцій медіатора. **Методи.** Дослідження базується на поєднанні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Історико-правовий метод використано для аналізу становлення інституту медіації та трансформації професійного статусу нотаріуса. Формально-юридичний метод застосовано для опрацювання положень Закон України "Про медіацію" та Закон України "Про нотаріат" у частині регулювання участі нотаріуса в медіаційних процедурах. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити український підхід із практикою Франція, Бразилія та Індія. Системний і функціональний методи забезпечили визначення місця медіації у структурі сучасного правопорядку та окреслення меж поєднання нотаріальних і медіаційних функцій з урахуванням принципу нейтральності. **Результати.** З'ясовано зміст законодавчих новацій щодо розширення професійно-правового статусу нотаріуса у зв'язку з прийняттям Закону України "Про медіацію" та внесенням змін до Закону України "Про нотаріат", зокрема в частині визначення ролі Нотаріальної палати України у професійній підготовці нотаріусів у сфері медіації. Проаналізовано концептуальну напругу між обов'язком нотаріуса надавати правові роз'яснення й попереджати про правові наслідки нотаріальних дій та забороною медіатора консультувати сторони щодо суті спору. Визначено спільні для України, Франції, Бразилії та Індії тенденції до посилення ролі медіації як інструменту зниження конфліктності та розвантаження судової системи за умови нормативного закріплення принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності й процедурної впорядкованості. Доведено, що найбільш інтенсивна інтеграція медіації у судову сферу простежується у Франції та Індії, тоді як у Бразилії ключовим механізмом виступає процесуальна імперативність початкової стадії примирення і медіації. **Висновки.** Встановлено наявність істотних функціональних і принципових відмінностей між нотаріальною діяльністю та медіацією, що ускладнює їх практичне поєднання без ризику порушення базових засад відповідних інститутів. Підкреслено, що національна модель вирізняється нормативним визнанням суміщення нотаріальної діяльності з медіаційною, тоді як у досліджуваних зарубіжних правопорядках нотаріуси залучаються до медіації на загальних підставах без надання їм спеціального "нотаріального" медіаційного статусу.

Ключові слова: *інститут нотаріату; права і свободи людини і громадянина; публічна довіра; превентивне правосуддя; медіація; медіація у нотаріальній діяльності; європейські стандарти; міжнародний досвід; правосуддя; інститут попереджувального правосуддя*

***

© Гольдберг Н.О., 2025
Open access under CC BY license

Forum Prava, 2025. 84(4). 183-192
(Research Article)

ISSN 1995-6134

Problem statement. In the context of overloaded courts, lengthy judicial procedures, and declining public trust in traditional justice, there is a growing need for effective alternative dispute resolution methods, among which mediation occupies an important place. Despite positive foreign experience, legal doctrine and law-enforcement practice still insufficiently address the issues of combining notarial activity with mediation procedures, the limits of a notary's participation as a mediator, and guarantees of the notary-mediator's impartiality. **Purpose.** Clarification of the essence and place of mediation in the modern system of alternative dispute resolution, analysis of national and foreign experience in its legal regulation, and determination of the specific features and limits of combining notarial activity with the performance of mediator functions. **Methods.** The study is based on a combination of general scientific and special legal methods. The historical-legal method was used to analyze the development of the institution of mediation and the transformation of the professional status of the notary. The formal-legal method was applied to examine the provisions of the Law of Ukraine "On Mediation" and the Law of Ukraine "On Notariat" regarding the regulation of a notary's participation in mediation procedures. The comparative legal method made it possible to compare the Ukrainian approach with the practice of France, Brazil, and India. The systemic and functional methods ensured the determination of mediation's place within the structure of the modern legal order and the outlining of the limits for combining notarial and mediation functions, taking into account the principle of neutrality. **Results.** The content of legislative innovations aimed at expanding the professional and legal status of notaries has been clarified in connection with the adoption of the Law of Ukraine "On Mediation" and the amendments to the Law of Ukraine "On Notaries", in particular with regard to defining the role of the Notarial Chamber of Ukraine in the professional training of notaries in the field of mediation. The conceptual tension between the notary's duty to provide legal explanations and to warn parties about the legal consequences of notarial acts, on the one hand, and the prohibition imposed on mediators to advise the parties on the merits of the dispute, on the other hand, has been analysed. Common trends for Ukraine, France, Brazil and India towards strengthening the role of mediation as an instrument for reducing conflict and alleviating the burden on the judicial system have been identified, provided that the principles of voluntariness, confidentiality, neutrality and procedural orderliness are закреплені by law. It is demonstrated that the most intensive integration of mediation into the judicial sphere is observed in France and India, whereas in Brazil the key mechanism is the procedural mandatory nature of the initial conciliation–mediation stage. **Conclusions.** Significant functional and principled differences between notarial activity and mediation are established, which complicate their practical combination without the risk of violating the fundamental principles of the respective institutions. It is emphasized that the Ukrainian model is distinguished by the regulatory recognition of combining notarial activity with mediation, whereas in the foreign legal orders examined notaries are involved in mediation on a general basis, without being granted a special "notarial" mediation status.

Keywords: *institute of notariat; human and civil rights and freedoms; public trust; preventive justice; mediation; mediation in notarial activity; European standards; international experience*

Постановка проблеми

Сучасні правові системи дедалі частіше стикаються з перевантаженістю судів, тривалістю судових процесів, високими фінансовими витратами та зниженням рівня довіри громадян до традиційного правосуддя. У цих умовах зростає значення альтернативних способів вирішення спорів, серед яких особливе місце посідає медіація як гнучкий, конфіденційний та орієнтований на інтереси сторін механізм врегулювання конфліктів. Особливий інтерес у цьому контексті становить інститут нотаріату, який у зарубіжних правопорядках традиційно асоціюється з превентивною функцією права, забезпеченням правової визначеності та запобіганням конфліктам. Нотаріус, будучи незалежним, неупередженим і високо кваліфікованим правником, володіє значним потенціалом для виконання функцій медіатора, особливо у цивільних, сімейних, спадкових та майнових спорах.

Незважаючи на наявність позитивного зарубіжного досвіду залучення нотаріусів до медіаційних процедур, у науковій доктрині та правозастосовній практиці досі недостатньо дослідженими залишаються питання поєднання нотаріальної діяльності з медіацією, межі такої діяльності, гарантії неупередженості нотаріуса-медіатора та її вплив на ефективність альтернативного правосуддя загалом. Це зумовлює необхідність аналізу медіації як елементу сучасної системи альтернативного правосуддя крізь призму зарубіжного досвіду, з особливим акцентом на роль нотаріуса як медіатора, з метою подальшого використання найкращих практик у національній правовій системі.

Проблематика медіації як альтернативного способу вирішення спорів активно досліджується в сучасній науковій літературі, однак питання участі нотаріуса у медіаційних процедурах і досі залишаються недостатньо систематизованими. Так, А.В. Осадча здійснює порівняльний аналіз переговорів і медіації, обґрунтовуючи переваги медіації як структурованого, нейтрального та орієнтованого на інтереси сторін механізму вре-

ISSN 1995-6134

гулювання конфліктів. Авторка акцентує увагу на ролі третьої нейтральної особи, що є важливим теоретичним підґрунтям для подальшого осмислення можливості виконання цієї функції нотаріусом [1]. У роботі О.В. Коротюка безпосередньо досліджується поєднання нотаріальної діяльності з медіацією. Автор аналізує правовий статус нотаріуса-медіатора, визначає його місце в системі альтернативного вирішення спорів та звертає увагу на проблемні аспекти забезпечення неупередженості й дотримання професійних стандартів [2]. Значний інтерес становить дослідження Я.С. Бляхарського, О.С. Філюка та А.О. Лазаревої, в якому узагальнено міжнародну практику застосування медіації та обґрунтовано її ефективність у зменшенні судового навантаження [3]. D. Tasman дослідила еволюцію інституту медіації у французькому цивільному праві в контексті законодавчих реформ, та зробила висновок про те, що оновлена правова база у Франції є важливим кроком у розвитку культури мирного врегулювання спорів, звернула увагу на незавершеність реформи медіації та необхідність подальшого інституційного, професійного й політичного доопрацювання цього інституту [4]. R.V. Raveendran (суддя Верховного суду Індії) сформулював чіткі критерії застосування медіації, примирення та арбітражу. Його правова позиція систематизувала підходи до альтернативних способів вирішення спорів, сприяла інституціоналізації медіації в судовій системі Індії та стала орієнтиром для подальших наукових і практичних досліджень у цій сфері [5].

Узагальнення національних і зарубіжних доктринальних підходів та аналіз нотаріальної медіації з урахуванням міжнародного досвіду залишаються актуальними. Тому *метою статті* є з'ясування сутності та місця медіації у сучасній системі альтернативного правосуддя, аналіз національного та зарубіжного досвіду її правового регулювання, визначення особливостей і меж поєднання нотаріальної діяльності з виконанням функцій медіатора. *Новизна* статті полягає у осмисленні нотаріальної медіації як інституту, що поєднує превентивну функцію нотаріату та примирний потенціал медіації в контексті розвитку альтернативного правосуддя. Обґрунтовано, що правова природа нотаріальної діяльності та медіації зумовлює наявність концептуальних і практичних обмежень їх поєднання, потребує чіткого визначення гарантій неупередженості нотаріуса-медіатора. Акцентовано на відмінностях національної моделі нотаріальної медіації порівняно із зарубіжними правопорядками, у яких нотаріус не виокремлюється як спеціальний суб'єкт медіаційної діяльності. *Завданнями* дослідження є з'ясування засад медіації як альтернативного способу вирішення спорів; аналіз правового статусу нотаріуса-медіатора в Україні; дослідження особливостей правового регулювання медіації у Франції, Бразилії та Індії.

Медіація як інститут альтернативного правосуддя та правовий статус нотаріуса-медіатора в Україні

Історичний розвиток примирних процедур передував становленню юрисдикційних механізмів захисту прав та свобод, а також інтересів людини і громадянина. Медіація є ефективним інструментом мирного врегулювання конфліктів, здатним знизити рівень ескалації та відновити довіру між сторонами. Використовуючи цей метод, учасникам легше виявити свої справжні потреби та знайти способи задовольнити інтереси один одного. Мета медіації полягає в досягненні перемоги без поразки для кожної зі сторін, а однією з її основних завдань є встановлення рівноваги та розподіл сил. На відміну від медіації, в переговорах основна мета полягає в посиленні своєї позиції та зменшенні сили опонента задля досягнення бажаного результату [1]. Інша група дослідників О.А. Островська й О.Л. Фінько підкреслює, що в країнах з розвиненою ринковою економікою медіація набула особливого значення і стала однією з головних рушійних сил суспільного розвитку, де люди прагнуть самостійно вирішувати спори без втручання державних органів. З огляду на всі позитивні аспекти цього підходу, медіація вважається найпрогресивнішою формою неформального вирішення приватноправових суперечок [6].

Правовий статус нотаріуса визначається положеннями ст. 3 Закону України "Про нотаріат". Прийняття Закону України "Про медіацію" зумовило внесення змін до зазначеної норми, які полягали у нормативному закріпленні можливості поєднання нотаріальної діяльності з виконанням функцій медіатора, що свідчить про розширення професійно-правового статусу нотаріуса. Одночасно в Закон України "Про нотаріат" було доповнено ст.16-1, якою визначено компетенцію Нотаріальної палати України щодо забезпечення професійної підготовки нотаріусів у сфері медіації, а також щодо формування, ведення та офіційного оприлюднення реєстрів нотаріусів, які пройшли відповідну спеціалізовану підготовку.

ISSN 1995-6134

Аналіз положень Закону України "Про медіацію" дає підстави стверджувати, що законодавцем не пред'являються до особи, яка має намір здобути статус медіатора, такі вимоги, як здобуття певного рівня і виду вищої освіти, наявність певного стажу роботи тощо. Крім вимоги щодо проходження базової підготовки, у законі акцентується увага на особливих вимогах щодо процедури проведення медіації ("позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура") і якостях медіатора ("нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа") [2, с.69]. Здійснення функцій медіатора у процесі суміщення нотаріальної діяльності та іншого виду діяльності вимагає від нотаріуса додержання обмежень, передбачених підпунктом 7.2.2 Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності [7]. Нотаріус зобов'язаний здійснювати прийом фізичних осіб не менше п'яти годин на день протягом п'яти робочих днів на тиждень, що об'єктивно обмежує можливість суміщення нотаріальної діяльності з виконанням інших професійних функцій.

Обґрунтованість такої позиції зумовлюється, насамперед, особливостями змістовного наповнення функціональних повноважень нотаріуса та медіатора, які за своєю правовою природою істотно відрізняються. По-перше, між законодавчо визначеними обов'язками нотаріуса та принципами здійснення медіації наявна концептуальна невідповідність. Так, нотаріус відповідно до статті 5 Закону України "Про нотаріат" зобов'язаний сприяти фізичним і юридичним особам у реалізації їхніх прав та законних інтересів, надавати роз'яснення щодо змісту прав і обов'язків, а також попереджати про правові наслідки вчинюваних нотаріальних дій з метою запобігання використанню правової необізнаності на шкоду особам.

Натомість ст.7 Закону України "Про медіацію" встановлює заборону для медіатора на надання сторонам консультацій або рекомендацій щодо вирішення спору по суті, що виключає будь-яке оцінювання чи правове спрямування позицій учасників конфлікту. По-друге, принципова відмінність полягає у характері правовідносин, у межах яких здійснюється професійна діяльність зазначених суб'єктів. Нотаріальна діяльність має місце виключно в умовах відсутності спору про право та спрямована на превентивний захист законних інтересів сторін, тоді як медіація, за своєю сутністю, є інструментом врегулювання конфліктних правовідносин, у яких між сторонами наявна правова або фактична суперечність. Зазначені відмінності свідчать про складність практичного поєднання функцій нотаріуса та медіатора без ризику порушення базових принципів відповідних інститутів.

Відповідно до ст.4 Закону України "Про медіацію", медіація здійснюється за взаємною згодою сторін та базується на засадах добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності й неупередженості медіатора, а також самовизначення та рівності прав сторін, що забезпечує справедливий і ефективний процес позасудового врегулювання спору.

Засада добровільності медіації полягає в тому, що сторони спору за власною вільною волею приймають рішення про участь у процедурі медіації, визначають її зміст і межі, мають право в будь-який момент припинити медіаційний процес без пояснення причин. Участь у медіації не позбавляє сторони права на звернення до суду, яке залишається гарантованим у разі недосягнення медіаційної угоди або небажання продовжувати процедуру.

Засада конфіденційності медіації полягає в тому, що інформація про сам факт проведення медіації, а також будь-які відомості, отримані під час її здійснення, не підлягають розголошенню без згоди сторін. Учасники медіаційного процесу зобов'язані утримуватися від використання такої інформації поза межами медіаційного процесу, зокрема під час судового розгляду. Медіатор не має права розкривати відомості, отримані в ході медіації, і не може бути допитаний як свідок щодо обставин, які стали йому відомі під час виконання функцій медіатора, за винятком випадків, прямо передбачених законом. Ця засада забезпечує довіру сторін до процедури медіації та сприяє відкритості й ефективності переговорного процесу.

Принцип неупередженості та нейтральності медіатора передбачає відсутність у нього особистої заінтересованості в результаті конфлікту, заборону зайняття сторони будь-якого з учасників спору та обов'язок утримуватися від реагування на емоційну поведінку сторін, забезпечуючи рівне та справедливе ставлення до кожного з них.

Засада самовизначення та рівності прав сторін медіації полягає у визнанні за сторонами провідної та вирішальної ролі у медіаційному процесі, що проявляється в їхньому праві самостійно обирати медіатора (медіаторів) та суб'єкта, який забезпечує проведення медіації, ви-

ISSN 1995-6134

значати предмет і межі обговорення, формувати варіанти врегулювання конфлікту (спору), погоджувати зміст, строки й способи виконання медіаційної угоди. Рішення, прийняті в межах медіації, є результатом виключно вільного волевиявлення сторін, тоді як інші учасники медіаційного процесу можуть надавати лише консультативну та рекомендаційну допомогу, не втручаючись у прийняття рішень. Ця засада передбачає рівність процесуальних можливостей сторін медіації, що означає однаковий обсяг прав, обов'язків і гарантій для кожної зі сторін незалежно від їхнього правового статусу, а також однаковий характер зобов'язань медіатора щодо всіх учасників медіації.

Ефективність медіації у світовій практиці

Світова практика підтверджує ефективність медіації як методу вирішення спорів. Так, у низці європейських країн близько 80 % конфліктів, що передаються до медіації й наразі перебувають у розгляді суду, вирішуються без необхідності судового процесу. В Україні медіація поки не досягла таких показників, як у країнах Європи, однак практика її застосування активно розвивається.

Серед найбільш поширених методів вирішення суперечок є медіація та судові конференції з врегулювання, які здійснюються суддями. Щоб уникнути конфлікту між медіатором та суддею, суддя може направити справу на медіацію до свого колеги. Зважаючи на це, медіація виступає одним із найбільш ефективних підходів для вирішення конфліктів, оскільки дозволяє максимально врахувати інтереси всіх сторін і знайти взаємоприйнятне рішення. Це особливо важливо в ситуаціях, коли сторони не можуть самостійно досягти згоди або коли мирні переговори стають неможливими [3, с. 5].

З огляду на зростання ролі медіації як ефективного механізму врегулювання конфліктів у сучасних правових системах, актуальності набуває аналіз зарубіжного досвіду її практичного застосування. Саме тому своєчасним є звернення до порівняльного дослідження моделей медіації, сформованих у різних правових умовах. Вибір для дослідження досвіду Франція, Індія та Бразилія зумовлений відмінностями їхніх правових систем і підходів до впровадження медіації. Франція відображає європейську модель інституційно закріпленої медіації. Індія є країною в якій прослідковується поєднання судової медіації з традиційними формами примирення, а Бразилія є прикладом активного законодавчого стимулювання альтернативного вирішення спорів.

Правове регулювання медіації у Франції

Закон № 95-125 від 1995 року про реформу французького цивільного права [8] став кроком для кодифікації медіації, оскільки він офіційно визнав медіацію та примирення альтернативним способом вирішення спорів в судових провадженнях і дозволив суддям призначати медіатора за згодою сторін на будь-якій стадії провадження. Упродовж останніх тридцяти років до зазначеного нормативно-правового акта неодноразово вносилися зміни та доповнення, зокрема з метою імплементації положень Директиви Європейського Союзу 2008/52/ЄС щодо медіації.

Цивільне процесуальне законодавство Франції містить окремі положення щодо медіації за рішенням суду та звичайної медіації, що застосовуються у цивільних та комерційних спорах. У медіації за рішенням суду медіатор призначається суддею за згодою сторін, тоді як у звичайній медіації сторони самі призначають медіатора за взаємною згодою. З 2019 року процесуальне законодавство Франції зобов'язує сторін намагатися застосовувати АРС у грошових спорах на суму менше 5000 євро та сусідських спорах, таких як конфлікти між сусідами щодо меж або використання майна (ст.750-1) [4].

1 вересня 2025 року набрав чинності Декрет 2025-660 ("Декрет 2025 "Про реформу судочинства та перекодифікацію мирних способів вирішення спорів") [9], який перекодував процедуру мирного вирішення спорів і суттєво змінив систему правового регулювання медіації у Франції. Декрет модернізує законодавчу базу, вводячи нові положення до ЦПК Франції. Цей Декрет спрямований на систематизацію та уніфікацію раніше розпорошених і частково дублюючих норм, що регулюють альтернативні способи вирішення спорів (далі – АРС), шляхом їх зосередження в єдиній Книзі V ЦПК Франції, присвяченій мирному врегулюванню спорів. У межах цієї Книги сформульовано загальну модель медіації у Франції, яка виконує функцію lex generalis та не змінює спеціальних положень, що регламентують медіацію в окремих галузях права.

Норми, що стосуються медіації за ініціативою суду та звичайної (договірної) медіації, були перегруповані та впорядковані у ст.1528–1549 ЦПК. При цьому регулювання звичайної медіації зазнало переважно технічних змін, пов'язаних із перекодифікацією, без істотного перегляду її

ISSN 1995-6134

змісту. Аналогічно, положення ст.750-1 ЦПК, яке передбачає обов'язкове звернення до АРС у визначених законом випадках, зберегло чинність у попередній редакції.

Декрет "Про реформу судочинства та перекодифікацію мирних способів вирішення спорів" запроваджує істотні процесуальні новації, розширюючи дискреційні повноваження суду у сфері медіації. Судді отримали право на будь-якій стадії провадження, незалежно від згоди сторін, зобов'язувати їх до участі в первинній інформаційній сесії з медіації. Така сесія має виключно інформативний характер і не є медіацією у власному розумінні; її метою є роз'яснення сторонам процедури та переваг медіації судом призначеним медіатором. Уся інформація, отримана під час сесії, є конфіденційною, за винятком повідомлення суду про факт участі сторін. Подальше проведення медіації можливе лише за взаємною згодою сторін, що забезпечує дотримання принципу добровільності, водночас надаючи суду ефективний механізм заохочення до альтернативного вирішення спорів. У разі згоди сторін процедура переходить у повноцінну судову медіацію з тим самим медіатором відповідно до ст.1533 ЦПК. Суд може ухвалити процесуальне рішення, яке поєднує обов'язкову інформаційну сесію та подальшу судову медіацію за згодою сторін.

Французькі правові портали чітко розрізняють судову медіацію (médiation judiciaire) та звичайну медіацію (médiation conventionnelle) як два різні, але законодавчо визнані способи альтернативного вирішення спорів. Традиційна медіація (позасудова медіація), дозволяє досягти угоди про врегулювання спору за участю третьої сторони: медіатора. Вона ініціюється сторонами (на відміну від судової медіації, яку пропонує суддя під час судового розгляду). Медіатор отримує винагороду від сторін. Медіація може застосовуватися у сфері комерційного або трудового права. На практиці медіація виявляється ефективним процесом, результатом якого є укладення угоди майже в 70 % випадків [10].

Правове регулювання медіації в Бразилії

Правове регулювання медіації в Бразилії здійснюється на підставі двох ключових нормативно-правових актів: Закону про медіацію, який набув чинності наприкінці 2015 року, та Цивільного процесуального кодексу, що почав застосовуватися у 2016 році. Запроваджені цими актами положення закріпили медіацію та примирні процедури як обов'язкову початкову стадію судового розгляду у цивільних справах, яка передує поданню відповідачем процесуальних заперечень. Такий підхід свідчить про закріплення на рівні процесуального законодавства тенденції до пріоритетного використання медіації як інструменту врегулювання спорів у межах цивільного судочинства.

У цивільному процесі Бразилії медіація та примирення є обов'язковою стадією судового розгляду, яка проводиться до подання відповідачем відзиву по суті спору, що свідчить про інституціоналізацію медіації в судовій системі. Відповідно до п.4 ст.166 ЦПК Бразилії медіація ґрунтується на принципі диспозитивності та здійснюється за вільним волевиявленням сторін, зокрема щодо визначення процедурних правил її проведення, тоді як Закон про медіацію додатково встановлює загальні процесуальні вимоги, зокрема на початковій стадії медіаційного провадження.

Для позасудової медіації Закон про медіацію передбачає направлення заінтересованою стороною офіційного запрошення до участі в процедурі із зазначенням сфери застосування медіації, дати і місця першої зустрічі; відсутність відповіді протягом тридцяти днів вважається відмовою. У випадку судової медіації сторони мають заявити про намір скористатися посередництвом у першій процесуальній заяві, після чого відповідно до ст.334 ЦПК суд призначає слухання з примирення або медіації, і лише за умови недосягнення згоди відповідач подає офіційну захисну позицію по суті спору.

Існує кілька сфер, в яких медіація може бути прийнята як метод вирішення спорів. Так, у ст.3 Закону про медіацію закріплено, що будь-який спір, з майновими правами або невід'ємними правами, що підлягають врегулюванню, може бути вирішений за допомогою медіації. Закон про медіацію в Бразилії містить положення, відповідно до яких сторони за взаємною згодою здійснюють вибір медіатора або погоджуються з його кандидатурою. Щодо позасудових медіаторів, медіатором може бути будь-яка неупереджена третя сторона, яка має правоздатність і не має вирішальної влади, обрана або прийнята сторонами. Позасудові медіатори не зобов'язані бути членами будь-якої ради, організації або асоціації – судові медіатори повинні мати лише правоздатність.

Медіація в Індії

В Індії існувала установа Панчаята – п'ять старійшин (Panchayat – the five elders) – які роз-

ISSN 1995-6134

глядали суперечки і намагалися домогтися їх врегулювання, а якщо це не вдавалося, то тоді старійшини виносили рішення (одна з найстаріших форм медіації – арбітражу). Сторони спору брали активну участь у цьому врегулюванні, і мета діяльності цього органу полягала в досягненні практичного рішення. Однак, ця система зникла під час британського правління і поширення системи загального права [11]. Медіація в Індії вперше отримала офіційне визнання після прийняття Закону про промислові спори 1947 року (Industrial Disputes Act 1947), який передбачав механізми врегулювання трудових конфліктів через примирення та погоджувальні процедури як спосіб досягнення миру між працівниками та роботодавцями. Сучасна система медіації вперше була запроваджена в Індії відповідно до Закону "Про арбітраж і примирення" 1996 року (Arbitration and Conciliation Act, 1996) [12]. У ст.30 цього Закону передбачено заохочення участі сторін у процедурах медіації та примирення навіть у процесі арбітражного розгляду.

Наразі нормативно-правові акти Індії закріплюють два види медіації: приватну медіацію (примирення) (private mediation (conciliation) та судову медіацію (court-annexed mediation). При цьому найбільшого поширення в Індії набула саме система судової медіації: при Високих судах 24 штатів Індії створено спеціалізовані центри судової медіації. Перелік сфер, у яких допускається застосування медіації, був визначений Верховним судом Індії у прецедентному рішенні 2010 року у справі "Afcons v. Varkey" [5]. До таких категорій спорів належать: а) справи, пов'язані з торгівлею, договірними відносинами, діяльністю корпорацій, майном, будівництвом, банківською та фінансовою сферою, судноплавством і нерухомістю; б) подружні спори, справи щодо опіки, утримання та поділу сімейного майна; в) спори між сусідами, роботодавцями та працівниками; г) справи, пов'язані з деліктною відповідальністю; д) споживчі спори.

У межах приватної медіації сторони зобов'язані укласти письмову медіаційну угоду, яка фіксує їхню згоду на участь у процедурі на засадах добросовісності та забезпечує дотримання режиму конфіденційності щодо перебігу та змісту медіації. Зазначена угода визначає умови та порядок оплати послуг медіатора. Вимога щодо письмової форми медіаційної угоди є обов'язковою та має імперативний характер. Приватна медіація зазвичай проводиться одним медіатором. Водночас за наявності об'єктивних передумов, зокрема відмінностей у національній належності сторін або підвищеного рівня складності спірних правовідносин, допускається застосування моделі спільної медіації (comediation), що передбачає залучення двох або більше медіаторів. Тривалість приватної медіації зумовлюється характером і складністю спору, а також процесуальними потребами сторін: окремі конфлікти можуть бути врегульовані у стислий строк, тоді як інші потребують 30–60 днів або більш тривалого часу для досягнення взаємоприйнятного результату.

Судова медіація в Індії регулюється Регламентами процедури медіації (The Civil Procedure (Mediation) Rules), ухваленими Високими судами штатів відповідно до ст.89 ЦПК Індії, та здійснюється в межах судового провадження на підставі процесуального розпорядження судді. З цією метою центри медіації створені при Верховному Суді Індії, Високих судах штатів і окремих окружних судах, які забезпечують матеріально-технічні умови для роботи медіаторів і допоміжного персоналу. Медіаторами виступають переважно юристи, підготовка яких здійснюється при судах, а їх призначення відбувається відповідно до офіційних реєстрів; послуги судової медіації є безоплатними або передбачають мінімальну оплату. На відміну від приватної медіації, сторони у судовій медіації не укладають медіаційної угоди з медіатором, оскільки порядок її проведення безпосередньо врегульований процесуальним законодавством і відповідними регламентами Високих судів, що становить ключову відмінність між цими формами медіації.

Порівняльний аналіз моделей медіації та перспективи нотаріальної медіації

Порівняльний аналіз правового регулювання медіації у Франції, Бразилії та Індії дав можливість виокремити як спільні риси, так і відмінності в підходах до її нормативного закріплення та практичної реалізації. Незважаючи на різні правові традиції, а саме: романо-германську (Франція), змішану латиноамериканську модель (Бразилія) та систему загального права з елементами традиційного примирення (Індія) у всіх досліджуваних країнах простежується послідовне зміцнення ролі медіації як інструменту розвантаження судової системи та підвищення доступності правосуддя.

Спільною рисою для цих країн є законодавче закріплення як офіційно визнаного альтернативного способу вирішення спорів. Цей правовий механізм інтегрований в систему цивільного судочинства. В країнах існує поділ на судову та позасудову (приватну, договірну) медіацію. В

ISSN 1995-6134

цих формах медіація здійснюється з дотриманням засад: нейтральний медіатор, конфіденційність процедури, відсутність владних повноважень у посередника та орієнтація на досягнення взаємоприйнятної угоди, принцип добровільності. Принцип добровільності залишається як фундаментальний. Навіть якщо закон передбачає обов'язкове ініціювання медіаційної процедури, саме сторони вирішують, чи продовжувати її та чи досягати мирової угоди. Остаточне рішення завжди залежить від їхньої вільної волі та взаємної згоди. Для всіх трьох країн характерною є активна участь суду у заохоченні сторін до медіації. Судді не лише інформують учасників процесу про можливість мирного врегулювання спору, а й можуть ініціювати проведення медіації або скеровувати сторони до певної процедури. Сфера застосування медіації у країнах є достатньо широкою. Вона поширюється на різні категорії спорів, а саме: цивільні, комерційні, сімейні та трудові правовідносини, та інші конфлікти, що можуть бути врегульовані за згодою сторін.

Окрім спільних рис, порівняльний аналіз правового регулювання медіації у Франції, Бразилії та Індії дозволив сформулювати й суттєві відмінності, які проявляються насамперед у ступені процесуальної обов'язковості медіації, обсязі повноважень суду та рівні формалізації процедури. У Бразилії сформовано найбільш імперативний підхід до медіації: вона є обов'язковою початковою стадією цивільного процесу і проводиться до подання відповідачем відзиву по суті спору. Фактично медіація стала невід'ємною частиною структури судового розгляду та інтегрована в процес як його обов'язковий елемент. Франція дотримується більш поміркованого підходу до медіації. Хоча принцип добровільності залишається фундаментальним, суд може зобов'язати сторони відвідати інформаційну сесію щодо можливості врегулювання спору шляхом медіації, а в окремих категоріях справ закон передбачає обов'язкову попередню спробу альтернативного вирішення спору. Разом з тим, безпосереднє проведення медіації можливе лише за взаємною згодою сторін. Індія загалом дотримується добровільного підходу до медіації: хоча суд має право запропонувати сторонам звернутися до цієї процедури або направити їх на медіацію, вона не є обов'язковою стадією судового розгляду в усіх без винятку справах.

Спільність підходів полягає у тому, що всі ці країни розглядають медіацію як дієвий інструмент зменшення навантаження на суди та підвищення доступності правосуддя. Відмінності проявляються у рівні її процесуальної обов'язковості та способі інституційного впровадження. У контексті розвитку нотаріальної медіації доцільно врахувати зарубіжний досвід, зокрема щодо забезпечення нейтральності медіатора, належної професійної підготовки та чіткого розмежування функцій, що дасть змогу уникнути конфлікту ролей і зберегти відповідність основним принципам як нотаріальної діяльності, так і медіації.

Висновки

1. Доведено, що порівняльно-правовий аналіз національного та зарубіжного регулювання медіації свідчить про те, що в Україні, Франції, Бразилії та Індії медіація набула статусу важливого інструменту альтернативного вирішення приватно-правових спорів, спрямованого на зниження рівня конфліктності, забезпечення балансу інтересів сторін і розвантаження судової системи.

2. Визначено, що в Україні існують законодавчі передумови для розвитку медіації, зокрема шляхом закріплення можливості поєднання нотаріальної діяльності з виконанням функцій медіатора. Водночас правове регулювання нотаріальної медіації характеризується наявністю концептуальних і практичних обмежень, зумовлених відмінністю правової природи нотаріальної діяльності та медіації, потенційними ризиками порушення принципів нейтральності та неупередженості нотаріуса-медіатора.

3. Обґрунтовано, що порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду свідчить про високий рівень інституціоналізації медіації у Франції, Бразилії та Індії, де вона інтегрована у судову систему або закріплена як обов'язкова стадія цивільного процесу. У зазначених правопорядках медіація розглядається як пріоритетний механізм врегулювання спорів, що підтверджується законодавчим закріпленням її основоположних принципів, процедурною впорядкованістю та професіоналізацією діяльності медіаторів.

4. Встановлено, що, на відміну від України, у досліджуваних зарубіжних державах відсутнє спеціальне нормативне закріплення нотаріуса як самостійного або привілейованого суб'єкта медіаційної діяльності. Нотаріуси можуть брати участь у медіаційних процедурах лише на загальних підставах, що свідчить про більш чітке розмежування функцій нотаріату та медіації в іноземних правопорядках.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність потенційного конфлікту інтересів.

ISSN 1995-6134

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осадча А. В. Перевага медіації над переговорами. Міф чи реальність. Переговори VS Медіація. 2021. https://www.hsa.org.ua/blog/peregovory-vs-mediatsiya (дата звернення 08.12.2025)
2. Коротюк О. В. Особливості правового статусу нотаріуса як медіатора. *Ірпінський юридичний часопис.* 2022. Вип. 2 (9). С. 67–73. http://doi.org/10.33244/2617-4154.2(9).2022.67-77 (дата звернення 08.12.2025)
3. Бляхарський Я. С., Філюк О. С., Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії.* 2024. Вип. 35. С. 3–11.
4. Defne Tasman. Mediation in French Civil Law: A Turning Point? 02.09.2025. https://legalblogs.wolterskluwer.com/mediation-blog/mediation-in-french-civil-law-a-turning-point/ дата звернення 08.12.2025)
5. Raveendran R.V. Supreme Court of India: M/S. Afcons Infra. Ltd. & Anr vs M/S Cherian Varkey Constn ... on 26 July, 2010. https://indiankanoon.org/doc/1875345 (дата звернення 08.12.2025)
6. Островська О. А., Фінько О. Л. Медіація як альтернативний спосіб урегулювання конфліктів та консалтингова послуга. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2018. Вип. 21. С. 34–38. http://global-national.in.ua/archive/21- 2018/8.pdf (дата звернення 08.12.2025)
7. Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності / затверджено наказом Міністерства юстиції України від 23.03.2011 № 888/5.
8. Loi n° 95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative. https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000350926
9. Décret № 2025-660 du 18 juillet 2025 portant réforme de l'instruction conventionnelle et recodification des modes amiables de résolution des différends. 19.07.2025. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000051919659 (дата звернення 08.12.2025)
10. Médiation conventionnelle (ou extra-judiciaire). 01.09.2025. https://entreprendre.service-public.gouv.fr/vosdroits/F34631 (дата звернення 08.12.2025)
11. Kadir J. The Utility of Traditional Justice System of "Panchayat" in Resolving Pakistan-India Interstate Conflict. *Journal of Living Together* (2019) Volume 6, Issue 1. https://icermediation.org/wp-content/uploads/2022/07/The-Utility-of-Traditional-Justice-System-of-Panchayat-in-Resolving-Pakistan-India-Interstate-Conflict-Jawad-Kadir.pdf (дата звернення 08.12.2025)
12. Arbitration and Conciliation Act, 1996. http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/in/in063en.pdf (дата звернення 08.12.2025)

REFERENCES

1. Osadcha, A. V. (2021). *Perevaha mediatsii nad perehovoramy. Mif chy realnist. Perehovory VS Mediatsiia* [The advantage of mediation over negotiations. Myth or reality. Negotiations VS Mediation].hsa.org.ua. Retrieved from https://www.hsa.org.ua/blog/peregovory-vs-mediatsiya (in Uk.).
2. Korotiuk, O. V. (2022). Osoblyvosti pravovoho statusu notariusa yak mediatora [Peculiarities of the legal status of a notary as a mediator]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys, 2*(9), 67–73. http://doi.org/10.33244/2617-4154.2(9).2022.67-77 (in Ukr.).
3. Bliakharskyi, Ya. S., Filiuk, O. S., & Lazareva, A. O. (2024). Mediatsiia yak efektyvnyi zasib vyrishennia sporiv: dosvid rozvynenykh krain [Mediation as an effective means of dispute resolution: experience of developed countries]. *Akademichni vizii*, (35), 3–11 (in Ukr.).
4. Tasman, D. (2025). Mediation in French Civil Law: A Turning Point? Wolters Kluwer Mediation Blog. https://legalblogs.wolterskluwer.com/mediation-blog/mediation-in-french-civil-law-a-turning-point/
5. Raveendran, R. V. (2010). Afcons Infrastructure Ltd. & Anr v. Cherian Varkey Construction Co. Ltd. Supreme Court of India. https://indiankanoon.org/doc/1875345
6. Ostrovska, O. A., & Finko, O. L. (2018). Mediatsiia yak alternatyvnyi sposib urehuliuvannia konfliktiv ta konsaltynhova posluga [Mediation as an alternative method of conflict resolution and a consulting service]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, (21), 34–38 (in Ukr.).
7. *Polozhennia pro vymohy do robochoho mistsia (kontory) pryvatnoho notariusa ta zdiisnennia kontroliu za orhanizatsiieiu notarialnoi diialnosti* [Regulation on requirements for the workplace of a private notary and control over notarial activity]. Ministry of Justice of Ukraine (23.03.2011 No. 888/5). (in Ukr.).
8. Loi n° 95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative. https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000350926

9. Décret № 2025-660 du 18 juillet 2025 portant réforme de l'instruction conventionnelle et recodification des modes amiables de résolution des différends. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000051919659
10. Médiation conventionnelle (ou extra-judiciaire). https://entreprendre.service-public.gouv.fr/vosdroits/F34631
11. Kadir, J. (2019). The Utility of Traditional Justice System of "Panchayat" in Resolving Pakistan-India Interstate Conflict. *Journal of Living Together, 6*(1) https://icermediation.org/wp-content/uploads/2022/07/The-Utility-of-Traditional-Justice-System-of-Panchayat-in-Resolving-Pakistan-India-Interstate-Conflict-Jawad-Kadir.pdf
12. Arbitration and Conciliation Act, 1996. http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/in/in063en.pdf

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
Форум права, № 84 (4), 2025, pp. 183–192
ISSN: 1995-6134

Related identifiers:
Is published in:
http://forumprava.pp.ua/files/183-192-2025-4-FP-Holdberh_23.pdf
Is identical to:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2025_4_23.pdf

License (for files):
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Received: 18.11.2025
Accepted: 09.12.2025
Published: 11.12.2025

Cite as:

Гольдберг Н. О. (2025). Нотаріальна медіація у сучасному правопорядку: міжнародний досвід. *Форум Права, 84*(4), 183–192. http://doi.org/10.5281/zenodo.18338350

Holdberh, N. O. (2025). Notarial Mediation in the Contemporary Legal Order: International Experience. *Forum Prava, 84*(4), 183–192. http://doi.org/10.5281/zenodo.18338350

Форум права Форум права Форум права